

लुम्बिनी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
वन निर्देशनालय

डिभिजन वन कार्यालय, अर्घाखाँची

सामुदायिक वन समूहको लेखा तथा आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली जाँचबुझ प्रतिवेदन

१. परिचयात्मक विवरण

- समूहको नाम: झलझले सामुदायिक वन
- ठेगाना (जिल्ला/पालिका/वडा): शितगंगा ११
- जाँचबुझ गरिएको आर्थिक वर्ष/अवधि: ०८२।०८३
- प्रतिवेदन तयार मिति: २०८३।०४।१९
- जाँचबुझ टोलीको विवरण:

१. केशर खड्का वन अधिकृत, योजना शाखा, संयोजक

२. अरुण कुमार आचार्य अधिकृत, प्रशासन शाखा, सदस्य

३. टुक प्रसाद पाण्डे अध्यक्ष, नेपाल अडिटर एसोसियसन लुम्बिनी, सदस्य

लुम्बिनी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
वन निर्देशनालय

डिभिजन वन कार्यालय, अर्घाखाँची

२. जाँचबुझको उद्देश्य

- समूहको आम्दानी र खर्चको यथार्थ अवस्था पहिचान गर्नु।
- खातापाता, बिल भर्पाई र भौचरहरू नियमसङ्गत भए/नभएको यकिन गर्नु।
- आन्तरिक नियन्त्रण (Internal Control) को अवस्था मूल्याङ्कन गरी सुधारका लागि सुझाव दिनु।

३. जाँचबुझका मुख्य क्षेत्रहरू

क) आर्थिक तथा लेखा व्यवस्थापन अवस्था:

- नगद तथा बैंक मौज्दात: बैंकको स्टेटमेन्ट र समूहको क्यास बुक (Cash Book) बीचको रकम भिडान (Reconciliation) मिल्छ वा मिल्दैन ?
- भौचर र बिल भर्पाई: खर्चका सबै भौचरहरूमा रितपूर्वक सदर भएको र आधिकारिक बिल संलग्न छ वा छैन ?
- अडिट रिपोर्ट: विगतका वर्षहरूको बाह्य लेखापरीक्षण (Audit) समयमै भएको छ वा छैन ?
- भूक्तानी बाँकि: समूहमा काम भइरहेका तथा भूक्तानी नभएका कार्यक्रमहरूको विवरण र समिति निर्णयहरू छ कि छैन ?

ख) आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली:

- निर्णय प्रक्रिया: खर्च गर्नुपूर्व कार्यसमितिको बैठकबाट विधिवत निर्णय भएको छ/छैन ?
- वन पैदावारको लगत: काठ, दाउरा, जडिबुटी आदि सङ्कलन र बिक्रीको स्पष्ट रेकर्ड (Stock Book) अद्यावधिक छ/छैन ?

ग) संस्थागत सुशासन र कार्ययोजना कार्यान्वयन:

- वन ऐन तथा स्विकृत कार्ययोजनाले तोकेबमोजिम (जस्तै वन विकासमा, स्थानिय विकास, गरिबि निवारण आदिमा) बजेट विनियोजन र खर्च भएको छ/छैन ?
- उपभोक्ता समितिको बैठक र साधारण सभा एवं अडिट समयमा भएको छ/छैन ?

लुम्बिनी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
वन निर्देशनालय

डिभिजन वन कार्यालय, अर्घाखाँची

४. जाँचबुझमा देखिएका सवल पक्ष तथा मुख्य समस्या र कमजोरीहरू

आव २०८२।०८३ मा समूहको जम्मा आय ब्ययको बिबरण

जम्मा आय	१९९७२३६
जम्मा खर्च	१८५११९०
बचत	१७७९८८

• वन बिकास कार्यक्रम तर्फ

समूहको बार्षिक कार्यक्रममा स्विकृत कृयाकलाप ७ वटा रहेको देखिन्छ। समूहले स्विकृत गरेको उक्त ७ वटा कृयाकालपहरू मध्ये समूहले ५ वटा कृयाकलाप कार्यान्वयन गरेको छ। यसमा समूहले ३३ प्रतिशत खर्च गरेको छ। समूहका यस शिर्षक अन्तर्गतका कृयाकलापहरू सबै कार्यान्वयन गर्न समूहले नसकेको तथा स्विकृत बजेट र कार्यक्रम भन्दा बाहिर गएर खर्च भएको देखिएको छ।

• गरिबी निवारण कार्यक्रम तर्फ

समूहको बार्षिक कार्यक्रममा स्विकृत कृयाकलाप ३ वटा रहेको देखिन्छ। समूहले स्विकृत गरेको उक्त ३ वटा कृयाकालपहरू मध्ये समूहले १ वटा कृयाकलाप कार्यान्वयन गरेको छ। यसमा समूहले रु ३००० मात्र खर्च गरेको छ।

समुदायिक बिकास कार्यक्रम तर्फ

समूहको बार्षिक कार्यक्रममा स्विकृत कृयाकलाप ३ वटा रहेको देखिन्छ। समूहले स्विकृत गरेको उक्त ३ वटा कृयाकालपहरू मध्ये समूहले २ वटा कृयाकलाप कार्यान्वयन गरेको छ। यसमा समूहले २७ प्रतिशत खर्च गरेको छ। समूहको खर्च स्विकृत कार्यक्रम अनुसार नभएको देखिएको छ।

• प्रशासनिक कार्यक्रम तर्फ

समूहको बार्षिक कार्यक्रममा स्विकृत कृयाकलाप ३ वटा रहेको देखिन्छ। समूहले स्विकृत गरेको उक्त ३ वटा कृयाकालपहरू मध्ये समूहले ३ वटा कृयाकलाप कार्यान्वयन गरेको छ। यसमा समूहले विनियोजित बजेटको ७ % खर्च गरेको छ।

सवल पक्ष

लुम्बिनी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
वन निर्देशनालय

डिभिजन वन कार्यालय, अर्घाखाँची

- समूहले विभिन्न विषमा यधेष्ठ बैठक सम्पन्न गरेको छ । आव २०८२।०८३ मा २२ वटा बैठक समूहमा भएका छन ।
- समूहको दर्ता र चलानी रजिष्टर रहेको छ ।
- समूहको आफ्नै जिर्ण कार्यालय रहेको छ साथै समूहले वार्षिक कार्यक्रम स्विकृत अडिट र साधारण सभा सम्पन्न गरेको छ ।
- वन पैदावारको लगत व्यवस्थित रहेको ।
- समूहले अन्य पालिकाका लागि विभिन्न शिर्षक बाँदर हेरालू लगायतका नबिनतम कामहरूमा लगानी साझेदारी गरेको छ ।

मुख्य समस्या र कमजोरीहरू

- समूहले निर्णय गरेर मात्र सबै खर्च गर्नुपर्नेमा उक्त अवस्था नदेखिएको ।
- समूहले सबै बिल भरपाइ अध्यक्षबाट प्रमाणित गराएको छैन ।
- समूहले वार्षिक स्विकृत कार्यक्रमको बेवास्ता गरेकव देखिएको
- फाइलिङ र खर्च प्रणाली व्यवस्थित नरहेको ।
- कर हरेक भूक्तानीमा कट्टा गरिएको देखिएन ।
- समूहमा प्राप्त हुने पत्रहरूको तोकआदेश हुने र दर्ता गरेर मात्र फाइलिङ गर्ने गरेको देखिएन ।
- जिन्स किताब नरहेको ।
- संकलन खर्चको भूक्तानीमा दोहोरोपन देखिएको ।
- समूहले दर्ता छाप तयार पारेको देखिएन ।
- वार्षिक स्विकृत कार्यक्रम र बजेट भन्दा फरक कार्यक्रम समेत सम्पन्न भएको देखिएको ।
- खर्चहरूको डोरहजिरी फरम्याटको पुर्ण विवरण नभरि र अध्यक्षबाट स्विकृत नगरि भूक्तानी गरेको देखिएको ।
- लगभग सबै रकम नगद भूक्तानी हुने गरेको ।
- भूक्तानी बाँकि कार्यक्रमहरूको व्यवस्थित लगत तयार नपारेको ।
- अडिट कार्य मिति २०८२।०६।०९ भएको र साधारण सभा मिति २०८२।०६।१० गते सम्पन्न भइ समय भन्दा ढिला भएको देखिएको ।

लुम्बिनी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
वन निर्देशनालय

डिभिजन वन कार्यालय, अर्घाखाँची

- बिल मात्र राखी खर्च भूक्तानि दिएको। कुन प्रयोजन कहा कस्ले खर्च गरेको हो भन्ने नखुलेको।
- समूहको वार्षिक प्रगति पुस्तिका नरहेको।
- खर्च भएपछी मात्र भूक्तानी गर्नुपर्नेमा कुनै रकम काम भइरहेको भनि खर्च कायम गरेको देखिएको।

५. सुधारका लागि सुझाव तथा सिफारिसहरु

१. समूहले गर्ने प्रत्येक खर्च कार्यसमितिको औपचारिक निर्णय का (माइन्युट) आधारमा मात्र गर्नुपर्ने व्यवस्था कडाइका साथ लागू गर्नुपर्ने।
२. सबै बिल, भरपाई तथा भूक्तानी सम्बन्धी कागजात अध्यक्षबाट प्रमाणित गरी सुरक्षित राख्ने व्यवस्था मिलाउनुपर्ने।
३. वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रम तथा बजेट अनुसार मात्र कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्ने र अपरिहार्य अवस्थामा संशोधित निर्णय तथा स्वीकृति लिएर मात्र कार्यान्वयन गर्नुपर्ने।
४. फाइलिङ, अभिलेख व्यवस्थापन तथा लेखा प्रणालीलाई व्यवस्थित, अद्यावधिक र पारदर्शी बनाउनुपर्ने।
५. प्रचलित कर कानुन अनुसार प्रत्येक भूक्तानीमा आवश्यक कर कट्टा गरी समयमै सम्बन्धित निकायमा दाखिला गर्नुपर्ने।
६. प्राप्त हुने सबै पत्रहरु दर्ता गरी तोकआदेश पश्चात मात्र सम्बन्धित फाइलमा व्यवस्थित रूपमा राख्ने व्यवस्था गर्नुपर्ने।
७. जिन्सी सामानको अभिलेख राख्न जिन्सी किताब अनिवार्य रूपमा तयार गरी नियमित अद्यावधिक गर्नुपर्ने।
८. एउटै शीर्षक वा प्रयोजनमा दोहोरो भूक्तानी हुन नदिन प्रभावकारी आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली लागू गर्नुपर्ने। सङ्कलन खर्चमा ३१२०० दोहोरो भूक्तानी भएकोमा समूहमा उक्त रकम दाखिला गर्नुपर्ने। तथा कार्य निरन्तर रहेको भनि भूक्तानीका लागि समूहको खाताबाट निकास भएको रकम रु ४९५००० समूहको खातामा दाखिला गर्नुपर्ने।
९. समूहको आधिकारिक दर्ता छाप तयार गरी सबै आधिकारिक कागजातमा प्रयोग गर्नुपर्ने।
१०. स्वीकृत कार्यक्रम तथा बजेटभन्दा बाहिरका कार्यक्रम सञ्चालन नगर्ने तथा आवश्यक परे पूर्वस्वीकृति प्राप्त गर्ने व्यवस्था गर्नुपर्ने।

लुम्बिनी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
वन निर्देशनालय

डिभिजन वन कार्यालय, अर्घाखाँची

११. डोरहाजिरी फाराम पूर्ण रूपमा भरी अध्यक्षबाट प्रमाणित गरेपछि मात्र सम्बन्धित खर्च भुक्तानी गर्नुपर्ने।
१२. सम्भव भएसम्म सबै भुक्तानी बैंकमार्फत गर्नुपर्ने र नगद कारोबारलाई न्यूनतम सीमामा राख्नुपर्ने।
१३. भुक्तानी बाँकी रहेका कार्यक्रम तथा दायित्वहरूको छुट्टै लगत तयार गरी नियमित अद्यावधिक गर्नुपर्ने।
१४. लेखापरीक्षण तथा साधारण सभा प्रचलित कानून, विधान र तोकिएको समयसीमाभित्र सम्पन्न गर्नुपर्ने।
१५. प्रत्येक खर्चसँग सम्बन्धित प्रयोजन, स्थान, सहभागी तथा खर्च गर्ने व्यक्तिको स्पष्ट विवरण खुल्ने गरी आवश्यक प्रमाण कागजात संलग्न गर्नुपर्ने।
१६. समूहको वार्षिक प्रगति पुस्तिका तयार गरी वार्षिक गतिविधि, उपलब्धि तथा वित्तीय विवरण नियमित रूपमा अभिलेखीकरण गर्नुपर्ने।
१७. कार्य सम्पन्न भएपछि मात्र प्रमाणित कागजातका आधारमा भुक्तानी गर्ने व्यवस्था लागू गरी अग्रिम वा अपुष्ट खर्च कायम गर्ने अभ्यास अन्त्य गर्नुपर्ने। समूहको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली सुदृढ गरी वित्तीय अनुशासन, पारदर्शिता, जवाफदेहिता र सुशासनलाई संस्थागत गर्नुपर्ने।
१८. पदाधिकारी तथा कर्मचारीलाई लेखा व्यवस्थापन, अभिलेख व्यवस्थापन, सार्वजनिक खरिद, कर तथा आन्तरिक नियन्त्रण सम्बन्धी क्षमता विकास तालिम प्रदान गर्नुपर्ने।
१९. कार्यसमितिले समयसमयमा आन्तरिक अनुगमन गरी लेखा तथा प्रशासनिक - कमजोरीहरूको सुधारको प्रगति समीक्षा गर्ने व्यवस्था गर्नुपर्ने।

६. निष्कर्ष

समूहको वित्तीय, प्रशासनिक तथा अभिलेख व्यवस्थापन प्रणालीको परीक्षणबाट आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली अपेक्षाकृत कमजोर रहेको देखिएको छ। खर्च व्यवस्थापन, निर्णय प्रक्रिया, अभिलेख तथा फाइलिङ, कर कट्टा, जिन्सी व्यवस्थापन, कार्यक्रम कार्यान्वयन, भुक्तानी प्रक्रिया तथा वित्तीय अनुशासनका

लुम्बिनी प्रदेश सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
वन निर्देशनालय

डिभिजन वन कार्यालय, अर्घाखाँची

क्षेत्रमा सुधार गर्नुपर्ने अवस्था रहेको पाइयो। यस्ता कमजोरीले समूहको पारदर्शिता, जवाफदेहिता तथा सुशासनमा नकारात्मक प्रभाव पार्न सक्ने भएकाले समयमै आवश्यक सुधार गर्नु अत्यावश्यक देखिन्छ। प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिएका सुझाव तथा सिफारिसहरू कार्यान्वयन गर्न सके समूहको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली थप प्रभावकारी, व्यवस्थित र विश्वसनीय बन्ने, वित्तीय जोखिम न्यून हुने तथा सामुदायिक वनको स्रोत, साधन र आर्थिक कारोबार कानून, विधान तथा स्वीकृत कार्यक्रमअनुसार सञ्चालन हुने विश्वास गरिएको छ। साथै, कार्यसमितिले सुधार कार्ययोजना तयार गरी नियमित अनुगमन तथा समीक्षा गर्दै सुशासन र वित्तीय अनुशासनलाई संस्थागत गर्न विशेष ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ।

तसर्थ, प्रचलित कानून, स्वीकृत कार्यविधि तथा सुशासनका सिद्धान्तअनुसार लेखा, वित्तीय व्यवस्थापन र अभिलेख प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्दै उल्लेखित कमजोरीहरू यथाशीघ्र सुधार गर्न आवश्यक देखिन्छ। यसबाट समूहको पारदर्शिता, जवाफदेहिता र संस्थागत सुशासन थप सुदृढ हुने अपेक्षा गरिन्छ।

बोधार्थ/जानकारी:

- श्री सब-डिभिजन वन कार्यालय शितगंगा
- श्री झलझले महिला सामुदायिक वन उपभोक्ता शितगंगा ११